

4. Ухвала Богодухівського районного суду Харківської області від 28 лютого 2018 р. по справі № 613/898/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72476658>.

5. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 16 лютого 2018 р. по справі № 320/7161/16-ц. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72264181>.

6. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 10 січня 2018 р. по справі № 369/7562/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71545308>.

7. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 17 січня 2018 р. по справі № 127/12963/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71612778>.

8. Ухвала Новоселицького районного суду Чернівецької області від 29 січня 2018 р. по справі № 720/1862/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71866623>.

9. Ухвала Южного міського суду Одеської області від 05 лютого 2018 р. по справі № 519/890/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71988836>.

вний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72080018>.

10. Ухвала Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 26 лютого 2018 р. по справі № № 206/6339/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72413604>.

11. Ухвала Ратнівського районного суду Волинської області від 07 лютого 2018 р. по справі № 166/1422/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72073349>.

12. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 26 лютого 2018 р. по справі № 607/16680/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72450310>.

13. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 02 лютого 2018 р. по справі № 359/8283/17. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71988836>.

Надійшла до редколегії 20.02.18

Н. Киреева, канд. юрид. наук, доц.,

Е. Приймак, магистр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

### ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ УРЕГУЛИРОВАНИЯ СПОРОВ С УЧАСТИЕМ СУДЬИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

*Статья посвящена исследованию проблемных аспектов проведения урегулирования спора при участии судьи в гражданском процессе Украины. Проанализированы основные преимущества и недостатки данной процедуры и предложено внести изменения в действующее гражданское процессуальное законодательство Украины.*

*Ключевые слова: урегулирование спора при участии судьи, судебное примирение.*

N. Kireeva, Candidate of Law Science, Docent,

E. Priyak, magistrate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### PROBLEM ASPECTS OF DISCUSSION BY THE PARTICIPATION OF THE JUDGE IN THE CIVIL PROCESS OF UKRAINE

*The article is dedicated to the investigation of problematic aspects of the implementation of the dispute settlement procedure with the participation of a judge in the civil process in Ukraine. The main advantages and disadvantages of this procedure have been analyzed, and amendment to the current civil procedural legislation of Ukraine has been proposed.*

*Key words: judicial participation in settlement of disputes, judicial reconciliation.*

УДК 347.91/.95(477)

О. Старченко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

### ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МЕЖІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

*Досліджується правова природа спеціальних знань у цивільному процесі України. Автор акцентує увагу на комплексному характері спеціальних знань та зазначає, що спеціальні знання мають виключне процесуальне значення та використовуються в рамках здійснення правосуддя з метою сприяння процесу доказування.*

*Ключові слова: спеціальні знання, правосуддя, доказування.*

Питання використання спеціальних знань у цивільному процесі України в умовах технічного розвитку суспільства набуває все більшої актуальності та значення для здійснення правосуддя. Так, нині в цивільному процесі існує ряд категорій справ, які не можуть бути вирішені по суті без застосування спеціальних знань та залучення у процес спеціальних суб'єктів, які відповідно до закону, використовують спеціальні знання. Саме тому проблематика використання спеціальних знань, а також особливості процесуального статусу учасників судового процесу, які безпосередньо використовують спеціальні знання в ході реалізації своєї процесуальної функції, потребують ґрунтовного науково-практичного дослідження. Сьогодні зазначимо про відсутність єдиного комплексного наукового дослідження щодо використання спеціальних знань у цивільному процесі, що призводить до труднощів у ході залучення суб'єктів ви-

користання спеціальних знань та кваліфікації результатів їх процесуальної діяльності.

У результаті реформування цивільного процесуального законодавства та прийняття нового Цивільного процесуального кодексу, залишилася невирішеною велика кількість принципів питань, пов'язаних з інститутом використання спеціальних знань у цивільному процесі України. Більше того, законодавець не надав особливої уваги трансформації та реформуванню цього інституту, що призводить до необхідності подальшого вдосконалення правової регламентації використання спеціальних знань у цивільному процесі України. Так, у Цивільному процесуальному кодексі України відсутнє законодавче визначення спеціальних знань, у зв'язку із чим виникають різні підходи до тлумачення поняття "спеціальні знання" в цивільному процесі України та визначення їх правової природи.

**Стан дослідження проблематики.** Проблеми правової природи спеціальних знань у цивільному процесі та безпосередньо правових статусів суб'єктів їх використання були предметом дослідження таких вітчизняних вчених-процесуалістів: С.С. Бичкова, Ж.В. Васильєва-Шаламова, Д.Г. Глушкова, В.Г. Гончаренко, К.В. Гусаров, Н.О. Кіреєва, М.Й. Штефан. Також ці проблеми досліджували й зарубіжні вчені-процесуалісти: О.Т. Боннер, А.Г. Давтян, О.О. Ейсман, Ю.М. Жуков, Т.А. Лілуашвілі, Ю.К. Орлов, І.Л. Петрухін, Л.Н. Ракітіна, І.В. Решетнікова, Т.В. Сахнова, М.К. Треушніков, М.С. Шакарян, А.Р. Шляхов.

У першу чергу зазначимо, що "спеціальні знання" – це правова категорія, яка визначає специфічне коло знань, які застосовуються уповноваженими суб'єктами з метою сприяння правосуддю в цілому. Тому, на нашу думку, відповідну категорію слід розглядати виключно в рамках здійснення правосуддя, оскільки поза судочинством ця правова категорія втрачає своє значення. Із цього приводу слушною є позиція О.А. Мохова, який зазначає, що ґносеологія не виділяє особливої категорії "спеціальні знання". Факт уживання законодавцем терміна "спеціальні" обумовлений, на наш погляд, власне правовим, прикладним, процедурним аспектом існування і використання накопиченого людством знання для цілей правосуддя [1, с. 47]. У зв'язку із зазначеним вище можна зробити висновок про те, що термін "спеціальні знання" є визначальним для дослідження правової природи форм процесуальної діяльності окремих учасників справи в цивільному процесі, які безпосередньо використовують спеціальні знання при реалізації своєї процесуальної функції. Ці суб'єкти належать до інших учасників судового процесу, а їх основним завданням у процесі є сприяння здійсненню правосуддя шляхом використання спеціальних знань, які безпосередньо обумовлюють їх діяльність.

Важливо підкреслити, що використання спеціальних знань у цивільному процесі тісно пов'язане із процесом доказування. У зв'язку із цим, варто акцентувати увагу на тому, що основною метою використання спеціальних знань у цивільному процесі України є сприяння процесу доказування, на що й направлена процесуальна діяльність суб'єктів використання спеціальних знань.

Досліджуючи правову природу спеціальних знань, варто в першу чергу проаналізувати види знань, що використовуються в суспільстві та місце спеціальних знань у системі знань людства в цілому.

Погоджуємося з позицією О.А. Мохова, який виділяє три рівні знання в соціумі: повсякденні знання; практичні (професійні) знання; наукові (теоретичні) знання [1, с. 48]. Звернемо увагу на той факт, що у цій системі не випадково відсутні спеціальні знання, як окремих видів знань, які функціонують у соціумі, у зв'язку з тим, що спеціальні знання формуються на основі практичних та наукових знань і по своїй природі є комплексним явищем.

Із цього приводу слушною є позиція Ж.В. Васильєвої-Шаламової, яка зазначає, що практичні й наукові знання взаємозалежні та взаємозумовлені. З одного боку, практичні знання складають емпіричну базу для застосування наукових знань, з іншого – деякі практичні знання у результаті наукових досліджень одержують наукове обґрунтування і включаються в наукові знання, причому деякі спеціальні знання можуть бути отримані не в ході наукової діяльності, а як результат акумулювання багатовікового досвіду практичної діяльності (наприклад, особливості технологічних процесів, окремих видів робіт або знання у галузі образотворчого мистецтва, нетрадиційної медицини тощо).

Більше того, суд у своїй діяльності, застосовує спеціальні знання експерта, спеціаліста не заради наукового інтересу, а для суто практичних цілей і завдань будь-якого виду судочинства [2, с. 73–74].

Аналізуючи вказану позицію вченої можна зробити висновок про те, що спеціальні знання містять у собі ознаки як практичних, так і наукових знань, що свідчить про їх комплексний характер, який пов'язаний із особливою метою використання спеціальних знань у цивільному процесі України, а саме сприяння здійсненню процесу доказування під час розгляду справи по суті. Однак, у контексті дослідження правової природи спеціальних знань виникають труднощі у процесі розмежування різних видів знань, що використовуються в суспільстві, та спеціальних знань, визначення їх взаємозв'язків.

На нашу думку, до спеціальних знань не можуть включатися повсякденні знання, оскільки в такому випадку буде відсутня необхідність у залученні спеціальних суб'єктів, які володіють спеціальними знаннями, оскільки таку процесуальну функцію зможе реалізовувати будь-яка особа. Особливість спеціальних знань полягає саме в їх належності обмеженому колу осіб, які в силу свого професійного досвіду, навичок та відповідності вимогам цивільного процесуального законодавства можуть використовувати спеціальні знання у процесі розгляду справи по суті з метою сприяння здійсненню процесу доказування.

Як зазначає О.А. Мохов, спеціальні знання є одним із різновидів професійних знань, причому, як правило, в їх основі – методи, прийоми наукового пізнання світу. При "нескладних" справах буває достатньо фахових знань, які не виходять за рамки повсякденної практичної діяльності, в інших випадках – можуть знадобитися глибокі наукові знання (що є для окремих осіб професійними знаннями). Наука все більше проникає в повсякденну діяльність (включаючи відправлення правосуддя), а повсякденне життя (практика) ставить питання, які потребують наукового осмислення з метою подальшого вирішення [1, с. 82].

Однак, на нашу думку, недоцільно відносити спеціальні знання виключно до сфери професійних знань. Так, судово експертиза проводиться на основі наукових методик, що свідчить також і про науковий характер спеціальних знань. У цьому випадку головним є факт, що особливість спеціальних знань полягає у тому, що їх використання повинно відбуватися у чіткій процесуальній формі та відповідно до цивільного процесуального законодавства. Більше того, спеціальні знання можуть використовуватися тільки обмеженим колом суб'єктів, що свідчить про їх виключний процесуальний характер. Враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок про те, що спеціальні знання є комплексним процесуальним явищем, що включає у себе професійні та наукові знання, які використовуються виключно для цілей правосуддя.

На думку В.Г. Гончаренка, слід чітко відмежовувати у функціональному сенсі спеціальні знання як результат професійної підготовки і певну спеціалізовану освіченість окремих людей від передбачених процесуальними законами спеціальних знань, які, маючи за своїм змістом повну тотожність із першими, можуть використовуватись у точно встановлених законом формах і межах. Тобто, повністю індиферентні до становища носія цих знань і їх споживачів, вони перетворюються на процесуально-правову категорію, використання якої передбачено лише визначеними суб'єктами і у встановлених процедурах, що у кожному випадку їх застосування вимагає наявності одного з передбачених суб'єктів, засвідчення його компетентності, а також узаконе-

них шляхів одержання бажаного результату [3, с. 24]. Погоджуємося із науковою позицією автора, однак вважаємо за необхідне уточнити, що термін "спеціальні знання" має змістовне наповнення виключно в контексті здійснення правосуддя. Так, поза судочинством тотожні знання не можуть називатися спеціальними, оскільки вони не обтяжені вимогами цивільної процесуальної форми. Це є наукові або професійні знання, які можуть використовуватися як поодинокі, так і в комплексі. Вважаємо, що таке чітке відмежування спеціальних знань від інших видів знань, які використовуються в соціумі, є принциповим, оскільки в іншому випадку виникатимуть труднощі у процесі кваліфікації конкретних знань як спеціальних. Тому ми дотримуємося позиції про необхідність закріплення правової категорії спеціальних знань виключно за потребами правосуддя.

Серед вчених-процесуалістів існують різні підходи до визначення правової природи поняття "спеціальні знання".

Як зазначає І. Земцова, під терміном спеціальні знання розуміють систему теоретичних знань і практичних навичок у сфері конкретної науки або техніки, мистецтва тощо, яких набувають фахівці шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду і які необхідні для вирішення питань, що виникають у процесі судочинства [4, с. 33]. На нашу думку, це визначення не відображає того факту, що спеціальні знання можуть бути притаманні лише обмеженому колу осіб, у силу чого тільки деякі суб'єкти можуть залучатися у процес із метою використання спеціальних знань. Комплексна правова природа спеціальних знань не означає можливості їх застосування будь-якою особою, яка володіє відповідними професійними, практичними чи науковими знаннями, які входять до структури конкретного спеціального знання. У цьому випадку, має велике значення можливість відповідною особою використовувати спеціальні знання у відповідній процесуальній формі та в цілях судочинства.

І.І. Когутич зазначає, що спеціальні знання – це така сукупність професійних знань, навичок та вмінь, яка отримана в результаті спеціальної освіти та/або досвіду роботи, відповідає сучасному розвитку певної галузі правозастосування, науки, техніки, мистецтва або ремесла, є достатньою для проведення відповідними суб'єктами компетентного (кваліфікованого) вирішення питань, які цікавлять слідство чи суд у конкретному провадженні (справі) [5, с. 114].

Визначення спеціальних знань через призму професійних знань здійснюється також і А.А. Моховим, який зазначає, що спеціальні знання в цивільному судочинстві – це професійні знання, за винятком професійних знань суб'єктів доказування (суддя, сторони спірних правовідносин, треті особи), які використовуються в установленому законом порядку при розгляді та вирішенні цивільних справ із метою винесення законного й обґрунтованого акта судової влади [1, с. 90].

Ми дотримуємося позиції, що спеціальні знання є комплексним процесуальним явищем, до складу якого входять не тільки професійні знання. Тому визначення спеціальних знань шляхом їх отождолення із професійними призводить до обмеженого характеру відображення їх правової природи.

М.К. Треушников вважає, що під спеціальними знаннями в цивільному процесі розуміють знання, які перебувають за межами правових знань, загальновідомих узагальнень, що витікають із досвіду людей. Спеціальні знання не належать до числа загальновідомих, загальнодоступних, тих, що мають масове розповсюдження, тобто це такі знання, якими професійно володіє лише вузьке коло спеціалістів [6, с. 197]. Не можна не погодитися із позицією М.К. Треушникова з

приводу того, що спеціальні знання належать певному колу осіб. Ця ознака безпосередньо розкриває їх природу та обмежений доступ до цих знань. Тобто, не кожна особа володіє спеціальними знаннями, а виключно фахівець у певній галузі. Більше того, законодавець установлює вимоги до деяких суб'єктів використання спеціальних знань. Наприклад, експерт повинен бути внесеним до Державного реєстру атестованих експертів.

Так, О.О. Ейсман зазначає, що спеціальні пізнання – це знання, які не відносяться до загальновідомих, а є ті, якими володіє обмежене коло спеціалістів, але якими не володіє адресат доказування [7, с. 89–91]. Важливим аспектом цього визначення є відсутність спеціальних знань у адресата доказування. Тобто, підкреслюється той факт, що спеціальні знання належать виключно обмеженому колу осіб. Так, форми застосування спеціальних знань у цивільному процесі використовують у випадку, коли певні обставини не можуть бути вирішені без залучення експерта або спеціаліста у процес як носіїв спеціальних знань.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за необхідне запропонувати авторське визначення спеціальних знань. Так, під спеціальними знаннями слід розуміти комплексне процесуальне явище, до складу якого входять професійні та наукові знання, які не є загальновідомими, належать обмеженому колу осіб та застосовуються суб'єктами використання спеціальних знань, які визначені законом, у чіткій процесуальній формі з метою сприяння процесу доказування.

З указаного визначення можна сформулювати таку систему ознак спеціальних знань: складаються із професійних та наукових знань, є комплексним явищем, використовуються виключно в межах здійснення правосуддя, метою використання спеціальних знань є сприяння процесу доказування, характеризуються чіткою процесуальною формою, використовуються обмеженим колом суб'єктів.

Сьогодні все актуальнішим стає питання щодо меж спеціальних знань у цілому, а особливо віднесення правових знань до сфери спеціальних знань. Особливо гостро це питання постало перед ученими у зв'язку з появою такого учасника судового процесу як експерт із питань права, який відповідно до ст. 65 Цивільного процесуального кодексу віднесений до інших учасників судового процесу. Однак, у даному контексті, варто дослідити, чи дійсно законодавець відносить експерта з питань права до суб'єктів використання спеціальних знань, що безпосередньо впливає і на визначення меж спеціальних знань. Так, відповідно до ч. 1 ст. 73 Цивільного процесуального кодексу, як експерт із питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права [8].

На відміну від таких суб'єктів використання спеціальних знань, як експерт та спеціаліст, законодавець не надає чіткої вказівки на використання експертом із питань права спеціальних знань. Однак, на нашу думку, у цьому випадку варто враховувати мету використання знань експерта з питань права, яка полягає у сприянні здійсненню правосуддя, а саме сприяння здійсненню процесу доказування. Тобто, експерт із питань права в ході реалізації своєї процесуальної функції використовує професійні та наукові знання. Однак, оскільки метою діяльності експерта з питань права є сприяння процесу доказування, дані знання слід визнати спеціальними. Крім того, знання, які застосовує експерт із питань права, відповідають ознакам спеціальних знань: цей учасник судового процесу застосовує як професійні, так і наукові знання, процесуальна діяльність та результати даної діяльності використовуються виключно в межах здійснення правосуддя, метою використання

знань експерта з питань права є сприяння процесу доказування, знання експерта з питань права характеризуються чіткою процесуальною формою і застосовуються виключно обмеженим колом суб'єктів, а саме, особами, які мають науковий ступінь та є визнаними фахівцями в галузі права.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок про те, що з розвитком сучасної науки та реформуванням цивільного процесуального законодавства, межі спеціальних знань не можуть залишатися незмінними. Сфера спеціальних знань постійно розвивається, у зв'язку із розвитком суспільних відносин. Саме тому варто констатувати факт про те, що правові знання входять до сфери спеціальних знань, однак в обмеженому вигляді. Незважаючи на появу нового суб'єкта, легалізація правового статусу якого безпосередньо призвела до необхідності розширення меж спеціальних знань, використання правових спеціальних знань із метою забезпечення правосуддя повинно будуватися на конкретних правилах.

Так, загальноприйнятою є позиція, що суддя є фахівцем у галузі права, а тому використання правових знань як спеціальних призводить до зміщення повноважень судді на учасника, який безпосередньо застосовує ці правові знання. У даному контексті І.І. Когутич слушно зазначає таке: традиційний підхід до оцінки сутності поняття спеціальних знань як будь-яких, окрім знань у сфері права, був певною мірою обґрунтований, і передусім тим, що будь-яка професійна діяльність для суб'єктів, що її здійснюють, "спеціальною" бути не може, оскільки не виходить за межі їхньої професії. Для професіонала його власна сфера діяльності не є "спеціальною", "специфічною". Такою може визнаватися лише та сфера практичної діяльності або та галузь теоретичних знань, які вимагають професійної підготовки в інших галузях знання або інших сферах практичного застосування цих знань [5, с. 117–118]. Однак, сьогодні не можна однозначно погодитися із цією науковою позицією. Так, наприклад, глибокі професійні знання норм міжнародного права не входять до сфери професійних знань судді, оскільки він є фахівцем у сфері вітчизняного права, однак належать до сфери правових знань. На нашу думку, такі знання слід визначати як спеціальні, оскільки у випадку участі іноземного елемента в розгляді справи по суті помилкове тлумачення норм іноземного права може вплинути на законність, обґрунтованість та справедливість рішення суду.

Цікавою є позиція К.В. Легких, який зазначає, що поняття "спеціальні знання" варто застосовувати лише в галузі судочинства, а тому визначати всі правові знання в юридичній сфері як спеціальні було б не логічним. З іншого боку, професійні правові знання суддів, прокурорів, слідчих треба розглядати як поняття широке й водночас таке, що може перетинатися з іншими правовими знаннями. Знання, що виходять за межі професійних знань процесуальних осіб, але потрібні їм для виконання процесуальних функцій, слід вважати спеціальними. Такими спеціальними відносно професійної компетенції судді, прокурора чи слідчого можуть бути і знання в певній галузі права [9, с. 57].

Дотримуємося такої позиції: у силу того, що сам суддя є фахівцем у галузі права, весь обсяг правових знань не може входити до сфери спеціальних знань, а лише обмежене коло вузькоспеціалізованих правових знань, до яких входять також і знання законодавства іноземних держав.

Однак, категорично не погоджуємося з можливістю проведення експертизи з питань права. Більше того, незважаючи на закріплення у ст. 73 Цивільного проце-

суального кодексу України експерта з питань права, експертиза з питань права не набула легального відображення в цивільному процесуальному законодавстві. Так, експерт із питань права не проводить експертизи у розумінні спеціального дослідження. Характер діяльності експерта з питань права носить довідково-консультативний характер. Процесуальна функція цього учасника полягає в наданні вмотивованого висновку щодо конкретного правового питання, яке цікавить суд, на основі свого наукового досвіду та глибоких знань у вузькій сфері права. Важливо підкреслити, що відповідно до ч. 1 ст. 73 Цивільного кодексу України, рішення про допуск до участі у справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Таким чином, висновок експерта з питань права носить рекомендаційний характер. У такому випадку, застосування спеціальних правових знань не суперечить природі правосуддя та не призводить до зміщення функції суду на учасника, який використовує спеціальні правові знання. Так, експерт із питань права надає виключно певні роз'яснення та консультації, що стосуються спірних правових питань. Що ж до висновку експерта, то відповідно до ч. 2 ст. 76 Цивільного процесуального кодексу, він є засобом доказування, що включає можливість здійснювати експертизу з питань права. У цьому контексті надзвичайно слушною є наукова позиція Т.В. Сахнової, яка зазначає, що на вирішення експерту не можна ставити питання про вину чи винуватість особи, про його невідздатність, здатність нести відповідальність. Такий критерій витікає із самої сутності процесу і розподілу процесуальних функцій між різними суб'єктами. Експерт, як відомо, належить до числа таких суб'єктів, які сприяють здійсненню правосуддя. Головне завдання експерта – установити факт-доказ, але не юридичний факт – факт предмета доказування. Установлення юридичних фактів – справа суду [10, с. 52]. Погоджуємося із цією позицією та вважаємо, що експерт не може надавати висновок із питань права, оскільки в такому разі нівелюватиметься роль суду як незалежного органу, завданням якого є вирішення справи по суті та здійснення правосуддя. Не може позиція експерта, яка оснований на наукових методиках та відображена у висновку експерта, бути засобом доказування, якщо предметом такої експертизи є правове питання, оскільки кваліфікація спірних правовідносин є виключною прерогативою суду і не може передаватися іншому суб'єкту.

Враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок про те, що використання правових знань як спеціальних має свої чіткі межі. Так, спеціальні правові знання можуть застосовуватися виключно експертом із питань права, відображатися у його висновку та носити довідково-консультативний характер; до сфери спеціальних знань входять правові знання з вузькоспеціальних галузей, що потребують додаткового вивчення та дослідження і не входять до професійних знань судді; до сфери спеціальних знань входять знання норм іноземного права, якщо суддя не є фахівцем законодавства конкретної країни.

Отже, дослідження правової категорії спеціальних знань є надзвичайно важливим у контексті вдосконалення правового регулювання форм використання спеціальних знань та правового статусу суб'єктів використання спеціальних знань. Спеціальні знання є комплексним правовим явищем, яке покликане сприяти процесу доказування. Таким чином, вважаємо, що такий вид знань має використовуватися виключно в рамках правосуддя та в чіткій процесуальній формі. До складу спеціальних знань входять професійні та наукові знан-

ня з різних галузей знань, у тому числі і правові, однак із певними обмеженнями застосування.

#### Список використаних джерел:

1. Мохов А.А.. Институт сведущих лиц в гражданском процессе России : автореферат дис. ... доктора юридических наук : 12.00.15 / Мохов Александр Анатольевич. – СПб., 2004. – 380 с.
2. Васильева-Шаламова Ж.В. Застосування спеціальних знань в цивільному процесі / Ж. В. Васильева-Шаламова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24–25 квіт. 2008 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – С. 73–74.
3. Гончаренко В.Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні / В.Г. Гончаренко, В.В. Курдюков, К.В. Легких // Вісник Академії адвокатури України. – № 2 (9). – 2007. – С. 22–34.
4. Земцова І. Спеціальні знання та внутрішнє переконання експерта при проведенні судової експертизи / І. Земцова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – № 3. – 2007. – С. 31–37.

5. Когутич І.І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні / І.І. Когутич // Вісник Академії адвокатури України. – Т. 12. – № 2(33). – 2015. – С. 112–123.

6. Гражданский процесс : учебник для вузов / под ред. М.К. Треушников. – 2-е изд. испр. и доп. – М. : Спарк, Юрид. бюро "Городец", 1998. – 544 с.

7. Эйсман А.А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование) / А.А. Эйсман. – М. : Юрид. л-ра, 1967. – 152 с.

8. Цивільний процесуальний кодекс / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492 (Редакція від 24.02.2018). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

9. Легких К.В. Поняття "спеціальні юридичні знання" та форми їх використання у кримінальному процесі / К.В. Легких // Вісник Академії адвокатури України. – 2008. – № 3. – С. 54–60.

10. Сахнова Т.В. Судебная экспертиза / Т.В. Сахнова. – М., 1999.

Надійшла до редколегії 20.02.18

Е. Старченко, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

### ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ГРАНИЦЫ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

*Исследуется правовая природа специальных знаний в гражданском процессе Украины. Автор акцентирует внимание на комплексном характере специальных знаний и отмечает, что специальные знания имеют исключительное процессуальное значение и используются в рамках осуществления правосудия.*

*Ключевые слова: специальные знания, правосудие, доказывание.*

O. Starchenko, Postgraduate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### LEGAL NATURE AND BANDS OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE CIVIL PROCESS OF UKRAINE

*The article investigates special knowledge in the civil process of Ukraine. The author focuses on the complex nature of special knowledge and notes that special knowledge is used in order to prove.*

*Key words: special knowledge, justice, proof.*